

[Rec.:] Damian Kasprzyk: Regionalizm płocki w II Rzeczypospolitej, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 2008, ss. 472

Recenzowana książka odwołuje się do bardzo istotnego zjawiska funkcjonującego w życiu społecznym Polski międzywojennej, jakim był regionalizm. W okresie tym ruch ten zaistniał bowiem w świadomości społecznej, zostały także wówczas zdefiniowane jego cele i założenia. Spowodowało to znaczne ożywienie lokalnych działań, polegających tak na propagowaniu jak i dążności do zachowania własnego dziedzictwa kulturowego. A więc mająca w tym czasie miejsce taka sytuacja, wyjaśnia fakt zajęcia się przez autora właśnie tym okresem historycznym. Można też przypuszczać, że silnie rozwinięty w regionie płockim ruch regionalistyczny, skłonił autora do przedstawienia tego problemu właśnie na tym terenie.

Imponująca pod względem objętości praca, składa się ze *Wstępu*, zaś jej zasadnicza treść podzielona została na siedem rozdziałów; *-Mazowsze płockie-próba zdefiniowania regionu; Tradycje regionalizmu płockiego; Podstawy programowe, inspiratorzy i animatorzy regionalizmu płockiego; Instytucjonalizacja regionalizmu płockiego; Inicjatywy społeczno-kulturalne; Inicjatywy społeczno-gospodarcze i administracyjne; Autowizerunek jako czynnik kształtowania tożsamości regionalnej Płocczan. Ponadto Zakończenie; Bibliografia; oraz Aneksy* zawierające wiele różnorodnych dokumentów archiwalno-bibliograficznych a także *wykaz skrótów, indeks osobowy i ilustracje*.

We Wstępie autor w sposób przejrzysty w kilku punktach przedstawił cele badawcze, które będzie realizował w pracy. Mają one służyć do zilustrowania słusznie postawionej hipotezy, iż regionalizm płocki posiadał własne charakterystyczne cechy, które pozwalały wyróżnić go spośród innych tego typu ruchów społecznych w II Rzeczypospolitej. Innym niezmiernie ważkim problemem, którego wyjaśnienie zasygnalizowane zostało w pierwszym rozdziale książki, była próba określenia czym jest region płocki, czy uzasadnione jest jego wyodrębnianie. Przedstawił w tym miejscu występujące na ten temat poglądy, zarówno te pochodzące z różnych dyscyplin naukowych, jak i funkcjonujące w środowisku ówczesnych miejscowych regionalistów. Biorąc je wszystkie pod uwagę zajmuje w tej sprawie własne stanowisko, słusznie przyjmując, iż Mazowsze Płockie jako region posiada cechy, wśród których dominują czynniki administracyjne i historyczne, ale występują tam również elementy geograficzne, ekonomiczne, w mniejszym zaś stopniu kulturowe. To powoduje, że nie można go zaliczyć do regionów czysto linearnych. Na kształtowanie zaś w społeczeństwie swoistego mitu tego regionu, wpływ mieli miejscowi regionaliści przekonani o wyjątkowej pozycji Płocka tak administracyjnej jak i kulturalnej, pragnący w ten sposób podnieść jego prestiż na mapie administracyjnej kraju. Jak również o czym jest mowa w rozdziale drugim, wymienia widoczne inicjatywy w tym zakresie, mające miejsce na tym terenie w okresie do I wojny światowej.

Przyjmując takie stanowisko w książce tej, jak najbardziej słusznie wykorzystane zostały metody i techniki badawcze charakterystyczne dla takich dyscyplin naukowych jak, historia, socjologia, etnologia, pedagogika społeczna, filologia polska, archeologia, geografia i nauki ekonomiczne. Taka różnorodność stworzyła możliwość znacznego poszerzenia bazy źródłowej, jak również przy interpretacji faktów szczegółowych, perspektywę tworzenia pewnych ocen i wniosków natury ogólnej.

Wysoki poziom merytoryczny tej książki jest między innymi efektem bardzo bogatej bazy źródłowej która została w niej wykorzystana. Ich podstawę stanowiły materiały archiwalne, takie jak akta, dokumenty, sprawozdania, statuty, wspomnienia i pamiątki. Równie ważne znaczenie miały informacje zamieszczane w gazetach i czasopismach. Ze zrozumiałych względów mniejszą wartość w tym wypadku mogły mieć źródła wywołane. Wykorzystane w pracy utwory literackie, jak słusznie zaznaczył autor traktowane są przez niego przede wszystkim jako źródło etnologiczne, a nie historyczne. Przedstawiają one bowiem świadomość i mentalność ludzi ówczesnej epoki, charakterystyczne postawy czy też typy ludzkie oraz specyfikę kulturową tego regionu. Dokładny wykaz wszystkich źródeł, pokazujący ich różnorodność zamieszczony został w bibliografii.

Dokonując oceny źródeł na podstawie których powstała ta książka, należy podkreślić, że zostało tu zrealizowane, postulowane w nowoczesnej nauce podejście interdyscyplinarne. Nie tylko zastosowana metodologia i metody badawcze, ale również odpowiednio dobrane źródła zapewniają jej taki właśnie charakter.

Na pozytywną ocenę każdej pracy naukowej ma sposób w jaki realizowane są postawione w niej cele badawcze. W tym przypadku autor słusznie wychodząc z założenia, że działalność regionalna w każdym ośrodku posiada określone, specyficzne priorytety, jej obraz przedstawił w siedmiu rozdziałach pracy. Przy czym zawsze tam gdzie było to możliwe, starał się zwracać uwagę na pewne odrębne cechy regionalizmu plockiego, wyróżniające go spośród innych tego typu ruchów społecznych, mających miejsce w Polsce w okresie międzywojennym. Słusznie więc przedstawione zostało w książce funkcjonowanie na tym terenie różnych organizacji i działań regionalnych w okresie do I wojny światowej. Z tradycji tej bowiem rozwinął się tak prężny w okresie późniejszym, ruch regionalistyczny na terenie plockiego. Ponadto należy tu zauważyć, że autor stawia tezę, co wielokrotnie podkreśla w wielu fragmentach książki, że głównym według niego źródłem aktywności regionalizmu plockiego, było dążenie do ponownego uzyskania przez Płock statusu miasta wojewódzkiego, który to został utracony po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Te starania, co wyraźnie zaznaczone zostało w książce, spotęgowane były także pamięcią o dawnej świetności miasta i jego znaczącej roli jaką w skali kraju pełniło ono w przeszłości. Autor opierając się na zapisach źródłowych, przytacza tu wiele faktów funkcjonujących w pamięci historycznej Płocczan. W oparciu o przedmiotowe opraco-

wania przeprowadza krytykę funkcjonujących w świadomości społecznej pewnych wydarzeń historycznych, stanowiących w tym regionie jedno ze źródeł tak widocznej i żywej tam dumy lokalnej.

Niezaprzeczalnym walorem tej książki jest zamieszczona w niej nadzwyczaj bogata faktografia, będąca efektem skompletowania i wykorzystania licznych i różnorodnych źródeł. Przy czym nie poprzestano tylko na ich przytoczeniu, ale tam gdzie to jest potrzebne poddane zostały one wszechstronnej analizie, a było to konieczne na przykład w sytuacjach występujących różnic w poglądach, ówczesnych czołowych postaci miejscowego ruchu regionalistycznego. Doskonałym przykładem są tu przytaczane argumenty strony przeciwnej i odnoszące się do nich komentarze autora, w sytuacjach gdy Płocczanie dążąc do utworzenia województwa, w jego granicach widzieli także tereny sąsiednie, w tym przypadku Kujawy. Takie zaś dążenia nie spotykały się z przychylnym przyjęciem ze strony sąsiadów.

Jak zaznaczyłem już wyżej, rodzaje źródeł wykorzystane w pracy, pozwalają mówić o jej interdyscyplinarnym charakterze. Z drugiej zaś strony aby spełnić założone cele badawcze, należało nadać jej w dużym stopniu wymiar historyczny. W takiej sytuacji przed dużym dylematem stanął autor będący etnologiem. Potrafił jednak tam gdzie było to możliwe, zamieszczać przykłady, czy też wykorzystywać metody interpretacji zaczerpnięte z etnologii. Bardzo wnikliwie, nie pomijając często nawet najdrobniejszych szczegółów, przedstawione zostały w rozdziale piątym działania regionalistów płockich w zakresie upowszechniania kultury ludowej. Działania na tyle aktywne, iż wynikały one ze świadomości, iż teren ten trudno było zaliczyć do regionów etnograficznych, a więc charakteryzujących się pewną odrębną specyfiką kulturową. Zmiana tego stanu rzeczy dawałaby miejscowym regionalistom jeszcze jeden argument, potwierdzający odrębność kulturową ich regionu. W rozdziale siódmym poświęconemu kształtowaniu autowizerunku, jako czynnika tworzącego tożsamość regionalną, wykorzystane zostały rozważania na ten temat, funkcjonujące w literaturze etnologicznej. Przykładem na to mogą być opisywane tu zachowania będące efektem miejscowej megalomanii, czy też zdarzenia związane z funkcjonowaniem kategorii *swój-obcy*.

W książce w sposób nadzwyczaj dokładny, nie pomijając najdrobniejszych szczegółów przedstawione zostały wszelkie działania płockich regionalistów. Taki obraz nie pozostawia chyba najmniejszych wątpliwości, co do zasadności mówienia o tamtejszym regionalizmie, jako ruchu ludzi, których aktywność na tym polu wynikała z lokalnego patriotyzmu. Należałoby jednak moim zdaniem bardziej wyraźnie określić, czy w tym wypadku biorąc pod uwagę cechy historyczno-etnograficzne, można mówić o kulturowym regionie Mazowsza zachodniego, jak twierdzili płoccy regionaliści. Czy też jest to region, którego odrębność wynika z cech administracyjnych, gospodarczych i geograficznych.

Strona formalna recenzowanego dzieła nie budzi zastrzeżeń. Pod względem estetycznym wydane ono zostało nadzwyczaj starannie. Układ treści książki jest przejrzysty, zgodny z postawionymi w niej założeniami badawczymi. Cennym uzupełnieniem treści jest bardzo obszerny aneks, zawierający między innymi szereg aktów prawnych z okresu międzywojennego, a dotyczących regionalizmu tak w Polsce jak i na terenie płockiego, noty biograficzne miejscowych regionalistów, mapy i fotografie.

Książka ta z pewnością w sposób znaczący wzbogaci dorobek polskiej etnologii i historii. Wykorzystany w niej bardzo bogaty materiał empiryczny, w wielu fragmentach do tej pory nieznany, stanowi rekonstrukcję bardzo istotnego nie tylko w przeszłości zjawiska kulturowego, jakim był regionalizm. Wrażliwość i metodyczne kompetencje autora sprawiają, że spojrzenie to jest niezwykle pełne, wyczułone na najdrobniejsze aspekty omawianych zagadnień. Niewątpliwie na satysfakcję jaką odczuwa się w obcowaniu z tym tekstem, wpływ ma także świetny język którym posługuje się autor recenzowanej książki.

Władysław Baranowski
Uniwersytet Łódzki